

Универзитет „Гоце Делчев“
Филолошки факултет

АДОЛЕСЦЕНТСКАТА
ЛИТЕРАТУРА
-НЕЈЗИНИТЕ ПЕРСПЕКТИВИ И
ПРОБЛЕМИ
11.12.2019

ПОЈАВА

- Книжевноста за млади (англ. young adult literature, скратено YAL), е жанр кој во втората половина на дваесеттиот век произлегува од книжевноста за деца
- Ако луѓето го прифаќаат постоењето на книжевноста за деца како и постоењето на книжевноста за возрасни, тогаш зошто да не се прифати постоењето на литература за оној период од човековиот живот помеѓу 12 години (крајот на детството) и 18 години (почетокот на периодот на зрелоста)?

ДЕФИНИРАЊЕ

- Во последниот половина век, експертите се обидуваат да ја дефинираат литературата/книжевноста за млади.
- На оваа литература честопати се однесуваат и други термини, како: адолесцентска литература, книги/книжевност за тинејџери/адолесценти, итн.
- Во однос на дефинирањето на книжевноста за млади не постои некаква "техничка" дефиниција на истата, туку во основа се работи за литература која се наоѓа меѓу книжевноста за деца и книжевноста за возрасни, која понатаму може да се подели на истите **жанрови** како и книжевноста за возрасни – романа, паранормално, мистерија, хорор, фикција...
- Мнозинството има тенденција да гледа на литературата за адолесцентите на истиот начин на кој се гледа и самата адолесценција: период на несигурност кога децата не-се-повеќе-деца-но-не-се-ни-возрасни.

ПРОБЛЕМАТИКА

- Генералното мислење за определбата „литература за млади“, е дека таа треба да се однесува на проблемите со кои се соочуваат младите на патот кон барањето на нивниот сопствен идентитет. Воспоставувањето на личниот идентитет претставува најделикатен процес во периодот на растење.
- Раниот адолесцентски период го карактеризираат **внатрешни конфликти**, несигурност, стрес и дезориентираност, но и зголемена самосвест. Гледано во целина, **комбинацијата на когнитивните, социјалните и психичките проблеми** ја прави адолесценцијата критичен период за соочување на поединецот со промените во сопствената личност. Затоа, прозата наменета за оваа возраст се занимава токму со противречностите кои произлегуваат од односот меѓу недораснатиот јунак и светот околу него

- Кога децата преминуваат од детство кон возрасна доба, тие доживуваат многу **физички и емоционални промени**, како и промени во однесувањето. Тие години изобилуваат со предизвици и возбудувања, но и повеќе грижи и проблеми: адолесцентите се под **притисок да бидат успешни** во училиштето, да им се допаднат на другите, да имаат добри односи со врсниците и семејството, да ги пребродат разделбите и да донесат важни одлуки за својот живот.
- Повеќето од овие настани се стресни и неизбежно е понекогаш да предизвикуваат **загриженост кај адолесцентот и кај родителите**. Затоа адолесценцијата е период кој бара огромно приспособување и на детето и на родителот.

- **Адолесцентите се чувствуваат поинаку од тоа како се чувствувале како деца и таа разлика ги збунува (како што ги збунува и тие околу нив). Исто така, знаат дека телата им се менуваат на начин кој најчесто не им се допаѓа. Забележуваат дека се почувствителни, но не им е јасно од каде доаѓа таа чувствителност. Препознаваат дека чувствата кон родителите им се менуваат и тоа често ги вознемирува. Тие не сакаат да бараат објаснувања од другите, туку можат самите да ги создаваат и да ги проверуваат своите постапки и да размислуваат за иднината.**

- **Започнуваат љубовни врски спонтано, а веќе во доцната адолесценција имаат поголема потреба за блискост, емоционална интимност, за подлабоко запознавање на другиот, како и на самиот себеси.**
- **Извор на стрес може да биде училишниот успех, преголемите очекувања или проблеми во социјалните контакти, негативните мисли за себе, својот изглед, своите квалитети или несигурната, нестимулативната, критична животна средина.**
- **Една од задачите на адолесценцијата е да научат да ги проценуваат своите потенцијали и да ги прифатат своите ограничувања за да можат да ги надминат. Ниската самопочит ја смалува самодовербата и може да води кон чувство на помала вредност, недостиг на љубов од другите и збунетост.**

- популарните романи посветени на младите, сè повеќе се застапени на **листите за читање** во училиштата, а за тоа постои причина. Книжевноста за млади е важна, не само затоа што е со **забавен** карактер или затоа што е лесна за читање, туку и затоа што им помага на младите полесно да го поминат хаосот на адолесценцијата. Таа ги отсликува нивните искуства и им помага да го пронајдат својот сопствен идентитет.
- Оваа литература **го фокусира своето внимание врз адолесцентот како читател** на овој литературен жанр, поврзувајќи го тоа со потребата на читателот да се внесе во туѓото искуство. Токму овде се гледа позитивната страна на адолесцентската книжевност, односно **истражувањето на туѓите искуства низ литературата**, може директно да помогне во еманципацијата и градењето на самодовербата. Поврзувањето со сличните искуства може да помогне адолесцентот-читател да се чувствува помалку осамен или да му служи како водич неговите сопствени искуства, како и да се истражат меѓучовечките односи, прашања поврзани со моралот или општествени очекувања.

- Многу од адолесцентите-читатели, се привлечени од книжевноста која е сместена во сегашноста.
- Тие често се идентификуваат со карактерите и настаните во современата адолесцентска книжевност, **бидејќи во неа лесно ги препознаваат своите искуства и покрај разликите во местото, културата и вредностите кои се среќаваат во приказната.**
- Можеби тоа е причината што книгите со проблематика од животот на младите, се сè поинтересни и привлечни за читање, наспроти литературата која им се препорачува како лектира.

- **Терапевтското влијание** кое го има оваа литература кај адолесцентите, бидејќи таму тие читаат за низа проблеми со кои и самите се соочуваат низ средното образование, одредени семејни конфликти, прашања поврзани со нивниот идентитет, прашања поврзани со насилство, како и прашања поврзани со одредени ментални проблеми.

Се чини, дека пред да почнеме со разгледување на оваа болна тема, треба накратко да се осврнеме на **карактеристиките на адолесцентската книжевност**. Теоријата на литературата нуди јасна слика за особеностите кои би требало да ги има една ваква творба, таа на пример вели дека главно следниве карактеристики ја дефинираат литературата за млади:

1. Главниот лик е тинејџер.
2. Настаните се вртат околу главниот лик и неговата борба за решавање на конфликтот.
3. Приказната е раскажана од гледна точка и преку гласот на млад возрасен.
4. Литературата е напишана од страна на и/или за младите луѓе.
5. Литературата се пласира за младешка публика.
6. Приказната нема „среќен крај“ на начин како што имаат книгите за деца.
7. Родителите се значително отсутни или се во судир со младите.
8. Темата на оваа литература најчесто е за: зрелост, сексуалност, врски — односи, дрога;
9. Книгите се под 300 страници, најчесто до 200.

- Во периодот на адолесценција, адолесцентот има потреба од комплексно и систематско себеспознавање и израснување во зрел, млад човек на чии рамења лежи одговорноста за иднината на нацијата. Или, не можеме секогаш да изградиме иднина за нашите млади, но можеме да изградиме **млади за иднината**. Тоа, може да се направи со негување на позитивен став кон себе и на тој начин да им се помогне на адолесцентите во нивната трансформација во динамични, иновативни и сестрани млади луѓе со лидерски квалитети...

ТЕМАТА НА ОСАМЕНИОТ АДОЛЕСЦЕНТ ВО РОМАНОТ „САМА“ ОД ГОРЈАН ПЕТРЕВСКИ

Адолесценцијата е доста застапена и во романите на македонските познати писатели. Тие твореле и творат и денес со цел да допрат до срцата на адолесцентите, да ги придобијат младите читатели и да им укажат на грешките низ кои тие несвесно секојдневно минуваат.

Еден од најпознатите македонски писатели на романи за млади е Горјан Петревски. Тој е писател со ретка дарба чии книги (романи и раскази) привлекуваат големо внимание на читателите и побудуваат голем интерес. Најчесно, тоа е поради неговата непосредност, лирските нијанси во делата како и чувствата што се раѓаат кај младите, првите љубови. Како негови најдобри романи се вбројуваат: „Сама“, „Споменка“, „Марта“, „Исти очи“, „Вечниот ветар“, „Далечна љубов“, Пламени залези, итн. Едно од најдобрите остварувања на Горјан Петревски е романот „Сама“. Тој во овој роман го доловува секојдневието на младиот лик, кој секојдневно се среќава со лагата, лицемерието, злото, измама, дрогата.

Овој роман е посветен на нашиот голем пијанист Симон Трпчевски, кој како што вели авторот е третиот божји благослов на мајката Нетка и таткото Ѓорѓија, кој изнашол височина во својата земја од каде што го видел и го освоил светот. Самиот автор го следел Симон Трпчевски од неговите најрани почетоци, па кога го пишувал овој роман и му се наметнал ликот на еден млад пијанист, не можел да избега од ликот на Симон Трпчевски. Токму затоа, ликот на младиот пијанист од романот Симеон Георгиев, се обидел од втор план да го издигне во носечки лик, да го поврзе со светската мудрост преку размислата за животот во „Пророкот“, а и да му спротивстави исклучително силен лик од спротивниот пол, во ликот на **Теодора Малинова**. Како главен носечки лик авторот ја прикажува приказната на Теодора Малинова. Седумнаесетгодишна девојка – прекрасна и витка, со сини очи и кратка коса, нежна и мила, со надминат просек во сè за својата возраст, убавица не само на нејзината улица, туку и во целиот град, шампионка на сите меѓународни и европски натпревари во карате. Покрај спортот, ја сака музиката, во своето слободно време свири на виолина. Таа изгледа како девојка недостижна за сите момчиња на нејзина возраст, „сама“ како што и самата се нарекува.

Втор носечки лик е ликот на младиот пијанист Симеон Георгиев, претставен како високо и русо момче со темно зелени продуховени очи, со вешти и долги прсти на рацете, еден од оние кои им изнудуваат воздишки на девојките и со многу значајно име во светот на сериозната музика.

Прикажани се годините кога **Теодора е во доцна адолесценција**, размислува како возрасните, не бара совет од никого, но тајно во себе ја измачува една омраза којашто ја следи уште од нејзината рана адолесценција. Во својата четиринаесетта година доживува страшен настан, кој негативно влијае на нејзината психичка состојба. Тоа е период кога адолесцентите се среќаваат и со љубовните и сексуалните искуства.

Теодора е **изневерена на многу подмолен начин**, **нејзин добар другар Емил сака да ја искористи** сексуално, поради што таа е многу вознемирена и сака да се одмазди. Кај сите свои противници во натпреварите во карате таа го гледа својот непријател и неговите другари и сака на секој можен начин да му се одмазди. Сето тоа остава длабоки траги во нејзиното младо срце.

Некои неодамнешни студии поврзани со насилството, покажуваат дека **насилните сцени имаат негативни ефекти** врз развојот на детето-адолесцентот. Авторите на оваа студија укажуваат дека постои разлика, во зависност од тоа дали адолесцентот е жртва или сведок на насилството. Исто така, авторите сугерираат дека ефектите се поинакви и различни, **зависно од тоа каде се случува** насилството, на улица, дома, на училиште и др. Друг фактор, кој, се чини дека игра голема улога е **полот**. Студијата покажала дека реакциите на момчињата и девојчињата на насилството се различни. Едно можно објаснување за тоа е дека момчињата рано се социјализираат и да бидат агресивни притоа, додека од девојчињата се очекува да бидат чувствителни и во главно, да одржуваат добри односи со другите.

Според Athanases, повеќето од жртвите се момчиња, а **најчестото место** каде се одвива насилството е улицата, училиштето, и на крај, семејството. Факт е дека насилството е многу присутно во секојдневниот живот. Преку романите од овој тип кои им се нудат на читателите-адолесценти, ние како наставници можеме да постигнеме многу позитивни ефекти. Со помош на ваквите романи, адолесцентите можат да ги надминат личните грижи, носталгијата за семејството, загубата, и останатите предизвици на адолесценцијата, како културата, полот, и формирањето на сексуалниот идентитет.

Во романот кој овде го анализираме, главната протагонистка е **жртва на насилство**. Најдобра е во сите натпреварувања, се истакнува во училиште, сите ѝ се восхитуваат. Но, таа се наоѓа во периодот на адолесценција кога не сака да верува и да се зближува со никого. Токму поради тоа таа е недостижна за сите момчиња од нејзината генерација. Честопати и самата на себе се чудеа како тоа ги мрази момчињата, но сепак настојувала да се допадне самата себеси. Нејзината мајка често разговара со неа во врска со момчињата и како тоа таа треба да има некоја симпатија, па дури и момче. Теодора постојано одрекува и не сака да разговара на таа тема. Откако нејзините родители го дознаваат нејзиниот проблем од нејзината класна раководителка, иако не ѝ кажуваат, тие постојано ја поддржуваат својата ќерка и сакаат таа да не се чувствува осамено и тажно.

- **Родителите** играат важна улога во овој период на своите деца – адолесценти, тие треба најпрвин да им бидат поддршка на своите деца, да ги насочат кон вистинскиот пат, да им помогнат во сите тешкотии кои ги имаат и да ги поддржат во своите одлуки доколку тие се добри за нивната иднина. Родителите на Теодора се трудат колку што можат да ѝ помогнат на својата ќерка со сите нејзини одлуки, знаејќи дека таа никогаш нема да ги изневери. Добро ја познаваат својата ќерка, па веднаш препознаваат кога таа се соочува со својот најголем проблем.
- Всушност, траумата која ја доживеала како помала, кај неа предизвикува **сомнеж кон целиот машки род**, кон сите оние кои доаѓаат од надворешниот свет. На тој начин, таа создава една бариера, сид, а изборот на спортот со кој се занимава и во кој е одлична – **каратето**, говори во прилог на тој факт и дека таа се изолира.

- Во периодот кога адолесцентите се среќаваат со проблеми, најчесто се **затвораат во себе** и не сакаат своите тајни и проблеми да ги споделуваат со никого. Но, кај секој млад човек постои нешто или некој кај кого бараат утеха. Иако во училиштето на Теодора често се разговарало како тоа не треба да им се верува на оние коишто седат зад компјутерите и испраќаат тајни пораки, сепак Теодора се допишувала со таинствената личност.
- Користејќи го **псевдонимот „Сама“**, Теодора со „Пророкот“ проговорува за животот, осаменоста, љубовта, омразата, среќата, успехот и неуспехот, радоста и тагата, пријателството, минливоста на животот, за верата: „Овој начин на комуникација, сакала да признае или не, малку и ја забавуваше. Пораките од „Пророкот“ што ѝ беа упатувани ѝ се допаѓаа“ (34).

Младите во тие години се соочуваат со најголемите пороци на денешницата. **Дрогата** претставува најлош порок, којшто ги измамува младите луѓе и ги навлекува на лоши навики. Во секојдневието на Теодора се појавуваат многу млади на нејзина возраст кои се соочуваат со овој порок, а со него се соочуваат токму и нејзините најголеми непријатели, Емил и неговите двајца другари коишто не само што ја користат туку се и дилери на дрога. Како алкохолот, така и употребата на дрога стана суштински здравствен проблем кај младите луѓе. Истражувањата покажуваат дека адолесцентите кои живеат во **урбани заедници**, се со поголем ризик за вмешаност во проблемот со дрогата и се чини дека не постојат полови разлики и граници тогаш и има големо влијание дали еден тинејџер е во друштво со корисниците на дроги (како и во случајот на овој роман), како и фактот ако адолесцентот потекнува **од семејство со еден родител**. Овие студии ја истакнуваат важноста на отворената комуникација меѓу родителите и нивните деца – адолесценти (Kuther, 1995).

ЗАКЛУЧОК И ДИСКУСИЈА

Со ова дело авторот Горјан Петревски на многу убав начин ја претставил доцната адолесценција кај младите ликови кои и покрај сите препреки и непријатности во својот живот успеваат да излезат на вистинскиот пат и да одлучат што е најдобро за нив самите. Горјан Петревски во овој роман ја вградува приказната на два млади лика кои прерано пораснуваат и се впуштаат во живот полн со зло. Тие таму се соочуваат со сите зла и несреќи, развратот, дрогата. И притоа тие самите со сопствена борба, работа и труд треба да го освојуваат животот како вредност и достоинство. Овој роман зрачи со древна мудрост и затоа подеднакво е прифатлив и за помладата, но и за постарата маса на читатели.

- Овде авторот на еден многу инвентивен и современ/актуелен начин, преку **електронската комуникација на социјалните мрежи**, отворено проговорува за многуте пороци и проблеми на денешницата. Младите се соочуваат со тие проблеми секојдневно. Многу од нив не го наоѓаат вистинскиот излез од тешкотиите. Авторот, како и многубројните статии од други автори, од кои некои се овде цитирани, говорат дека постојат неколку клучни елементи кои се покажале решавачки за правилниот развој на младата личност. Така, во прв ред, тука е семејството и родителите

- Со помош на **нивните родители** адолесцентите успеваат да искористат добар совет во нивниот живот и да имаат поддршка кога им е најпотребно.
- Од своите **врсници и другари** можат да научат многу од нивните грешки, да си помагаат меѓу себе и самите да извлечат многу корисни поуки за нив.
- Во романот се отвора и **темата на насилството** на кое се изложени некои адолесценти особено сексуалното насилство. Се разбира, и во вакви случаи улогата на семејството е клучна, но главниот протагонист (Теодора), како што беше и претходно кажано, создава бариера околу себе, создава непробојна тврдина во која приод има само „Пророкот“ со неговите електронски пораки – мудри мисли. Многу веројатно е дека доколку Теодора од почетокот знаела дека Пророкот, всушност е лице од машки род, дека немала да го пушти во својот живот. Неизвесноста ја копка, особено зашто наоѓа утеха и мир во неговите зборови.

Друга загатната тема е **дрогата**, на чија опасност е директно укажано со случајот на предозираната средношколка. Тој настан исто така ќе влијае врз Теодора, не само заради смртта на една млада личност, туку и заради тоа што директните виновници за тоа се истите оние кои извршиле насилство и врз неа во минатото – Емил и неговото друштво. Затоа, таа директно ќе се пресмета и со нив. Спортот за неа ќе отвори нови хоризонти и можност да се сврти кон нешто корисно и здраво, а со помош на мудро избраните пораки од Пророкот, кај Теодора се зацврстува уверувањето: „Сè додека имам здив ќе истраам. Зашто сега научив еден од најголемите принципи на успехот: ако истраам доволно долго, ќе победам“ (127). На крај, хармонијата која ќе завладее во животот на Теодора со помошта од родителите, успесите во спортот, музиката на Симеон, а пред сè, мудрите пораки од Пророкот (Симеон), придонесуваат кај нив да се роди вистинската љубов која ја доживуваат младите во овој период останува засекогаш во нивните срца. Во овие романи за млади, младите читатели можат преку одредени ликови да се пронајдат самите, да научат многу за себе и преку романите на нашите писатели да пронајдат вистински правец во својот живот.

*Ви благодарам на
вниманието!*

Проф.д-р Јованка Денкова